

תורת הבטחון

חג הסוכות

חג הסוכות מיוסד על מדת הבטחון

צילתה מרובה מחמתה

בעיקר הכשר הסוכה בעינין - "צלתה מרובה מחמתה", ואם אין הסוכה צילתה מרובה מחמתה ע"י הסכך, ליכא שום הכשר סוכה מצד הדפנות. וביאר רבינו בחיי (בד הקמת, ע' סוכה) הטעם לזה וז"ל: "כל המקיים מצות סוכה ונכנס בה עיניו אל הסכך העשוי לצל, ומסכים בדעתו כי הקב"ה צלן של ישראל והוא המגין עליהם כצל המגין מפני החמה הוא שכתוב (תהלים קכ"א, ט): 'ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך'. וכתיב (שיר השירים ג, א): 'בצלו חמדתי וישבתי', וזה שאמרו (סוכה ג, ב): ושחמתה מרובה מצלתה פסולה. ואמרו במדרש שיר השירים רבה (טו) ונסו הצללים אלו שרי אומות העולם כי הכח המנהיג את האומות נקרא 'צל', עכ"ל. הרי, הטעם שהכשר הסוכה הוא רק אם "צלתה מרובה מחמתה", כי הצל הוא להורות שהשי"ת הוא צלן של כלל ישראל, והוא ית' מגין עליהם תמיד מכל רעות שבעולם, כמו שהגין על כלל ישראל במדבר מן השרב והשמם. ומטעם זה, הכשר הסוכה הוא רק אם הסכך הוא "צלתה מרובה מחמתה".

כתיב (ישעיהו ד, ט): "וסכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר". ר"ל שהענני הכבוד היו מגינים על כלל ישראל, והיו שומרים עליהם מכל נזק. ועי' במש"כ המהר"ל (בבביות ט' פק מ"ז): "וחג הסוכות שהושיב אותם בענני כבוד בשמירתו וזה מורה על ההשגחה והשמירה שהיה עליהם ולא עזב אותם שהושיב אותם בסכות שהיא השמירה, וכמו שאנו אומרים הפורס סכות שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים", עכ"ל.

וידוע דברי הזוהר (ט"ג ק"א) שסוכה הוא: "צלא דמיהנותא" - "צל של אמונה". כמו שהצל מגין על אדם מהחמה, כמו כן מי שבא לחסות בצלו של הקב"ה, הרי הקב"ה מגין עליו ושומר אותו מכל רעה שבעולם, מכל פגע וצרה וצוקה ומחלה. ולא עוד, אלא אפילו אם כבר נמצא באיזו צרה שהיא, אם בא לחסות תחת כנפי השכינה, יזכה לישועת ה'.

המקיים מצות סוכה - ה' מיסך עליו

וכן איתא בדברי המדרש (ילקוט שמעוני פרשת אמור רמז מ"א): "בסוכות תשבו שבעת ימים - זהו שאמר הכתוב: 'וסוכה תהיה לצל יומם', אמר רבי לוי: כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה, אומר הקב"ה הוא קיים מצות סוכה אני מיסך עליו מחמתו של יום הבא ... דבר אחר וסוכה תהיה לצל יומם, כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מיסך עליו מן המזיקין שלא יזקו אותו שכן הוא אומר: באברתו יסך לך", ע"כ.

וביאר הכתב סופר (מלאך לח סוכות) דברי המדרש אמאי דוקא במצות סוכה יש שמירה כזו וז"ל: "וצריך לעיין למה דוקא בשביל מצות סוכה הלא כל המצות מגינים כתרס בפני פורענות? נ"ל הנה "הבוטח בה" חסד יסובבנהו", ומי שאינו מאמין בהשגחה באמת אינו מושגח כדכתיב (ויקרא טו, כג): "ואם תלכו עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם וכו'". ופי' הרמב"ם (מ"ו ט"ג פ' ל"ו) בקרי לשון מקרה, שתאמרו הכל במקרה, אף אני אניח אתכם. וכבר אמרו בספרים כי מצות ישיבת סוכה לרמז שאנו חוסים בצל של הקב"ה ואנו מאמינים שמושגחים אנחנו מאתו ית"ש ואין תולים במקרה, ומי שמאמין בזה ועושה רמז לאמונה זו הוא באמת מושגח מאתו ית"ש, וזה כוונת הילקוט מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז שבו מראה כי מאמין שהכל בהשגחתו ית"ש, הקב"ה סוכך עליו מן המזיקים לא תאוונה אליו רעה, ואתי שפיר, עכ"ל. הרי להדיא בדבריו, שסוכה מורה על מדת הבטחון. שאם אנו חוסים בצלו של השי"ת, זוכין להשגחתו ית'.

וכן האריך הערוך לנר (סוף מס' סוכה) וז"ל: "והנה צל הסכך מרמז לתשועת ה' ע"ד ה' צלך, והדפנות הם מרמזים על עניני העולם אשר עליהם מרחף צל הסכך, והם סובבים את האדם מכל צדדיו, ועל כן הסכך למעלה מעשרים פסול שאז יושב בצל דפנות ולא בצל סכך, לרמז על השם בטחון שתבא לו תשועתו ע"י עניני העולם שזה פסול ולא נרצה לפני ה'", עכ"ל. שזהו הנהגת ה' צלך, כפי שיעור שפונה להשי"ת - זהו השיעור שזוכה להשגחתו. ומי שבוטח באמת בהשי"ת, בודאי יזכה לישועת ה'!

הסוכה מורה על מדת הבטחון

וזהו הענין של חג הסוכות להורות על "בטחון בהשי"ת". הנה כתיב (תהלים טו, ט): "כי יצפנני בסוכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני". ואיתא במדרש (טו) שזה קאי על "סוכות". ועי' במה שפי' רבינו אברהם בן הגר"א (טו) בא"ד וז"ל, "ואגב אורחיה רמז לנו כי חג הסוכות מורה על מדרגת הבטחון כמ"ש: כי יצפנני בסוכו", עכ"ל. [וע' במש"כ האברבנל (דברים כג, א) וז"ל, "וז' ימי הסכות המורים על הבטחון בהשי"ת", עכ"ל. וע' במש"כ ר' צדוק הכהן (דלקט הלדיק אות קט"ב) וז"ל: "וידוע דטעם סוכה הוא החסיון בה' והבטחון בו", עכ"ל.]

השגחה אע"פ שאינו ראוי לכך

איתא בגמ' (ב"מ פ"ה, ב): "ההוא עגלא דהו קא ממטו ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי, אמר ליה: "זיל, לכך נוצרת". אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין", ע"כ. והקשה המשגיח ר' נתן וואכטפויגל צ"ל (לקט רשימות חלוץ ימים נוראים עמ' קמ"א) ז"ל: מה הטענה על רבי, הא קיי"ל סוף בהמה לשחיטה (בבביות ט, ב) וכי כל השוחט בהמה נידון ליסורין?

וביאר המשגיה, אע"ג דכל בהמה עומדת לשחיטה ובודאי אין טענה על מי שנוטל בהמה לשחיטה, **מכל מקום אם העגל בורה, ובא בצל כנפיך ומבקש רחמים שתציל אותו, מדת הרחמים מחייבת שצריך לשמור אותו בצלך ולא לזרוק אותו.** לפי"ז ביאר המשגיה, זהו ענין הסוכה, שהיא "צילא דמהימנותא" כדאיתא בחז"ל, וענינה החיסוי בצל ה', ואדם הזוכה לחסות בצלו ית' זוכה לרחמים מיוחדים, אף שעל פי דין אינו ראוי להם. והיינו שאנחנו באים בצלו של הקב"ה, ומבקשים רחמים. ואף אם ח"ו נגזר עלינו משהו, מ"מ מדת הרחמים מחייבת שלא זורקים מי שבא לתוך רשותך כי אתה ה' מחסית!", עכ"ל. הרי מבואר, אע"פ שאין האדם ראוי להשגחת השי"ת, מ"מ אם בא לחסות בצילו, זוכה אע"פ שאינו ראוי! כדברי המדרש: "אפילו רשע ובטוח בה" - חסד יסובבנו".

הבוטח בה' מובטח בכל צרכיו

ועל פי יסוד זה יש ליישב קו' העולם הידועה, מדוע אנו עושים יו"ט רק זכר לענני הכבוד ולא זכר ל"מן" או לבאר? ונראה בעזתי"ת ליישב הקו', נבאר במשל: אם מלך בשר ודם הזמין את ידידו ורעיו, להתארח בבית המלך לכמה ימים, להתגורר שם עם המלך. הרי מילתא דפשיטא, שאם אחד מקבל הזמנה לבית המלך, אינו צריך להביא עמו שום דבר, הרי המלך יתן לו כל צרכו, לאכול ולשתות, ויזמין לו כל שאר צרכיו. ולא עוד, כשאנשים אלו יוצאים מבית המלך, מה הם מספרים לכל העולם? אינם מספרים שהמלך נתן להם לאכול ולשתות. רק הם מספרים שהיו בבית המלך! ואם היו בבית המלך אין שום צורך להגיד שהמלך האכילם כסעודת שלמה בשעתו, והזמין להם כל צרכיהם, שכל זה איכלל בכלל היותם בבית המלך.

כן הוא הדין כשכלל ישראל היו במדבר, היו בתוך מחיצתו של הקב"ה, תוך ענני הכבוד – "צילא דמהימנותא", וכיון שהיו בבית מלך מלכי המלכים הקב"ה, פשוט, שממילא המלך יספיק להם כל צרכיהם, לחם לאכול, ומים לשתות וכדומה. וזהו מהותו של הבוטח בה', שמכניס עצמו לתוך מחיצתו של הקב"ה, וממילא יתפרנס בכל צרכיו, ממש כמו בן הסמוך על שולחנו של אביו, שמרחם עליו, ותמיד דואג להזמין לו כל צרכיו. וא"כ בכלל מצות סוכה הוא ההכרה שהשי"ת הוא צילן של ישראל, והוא ית' סיפק לנו כל צרכינו במדבר ארבעים שנה, האכילנו "מן" מן השמים, וגם סיפק לנו מים לשתות מצור החלמיש. ומשום הכי, אין אנו עושין יו"ט לזכר ה"מן" והבאר, שכולם נכללים בכלל מצות סוכה.

ט"ו - ט"ז

ולפי זה יש לבאר מה שפסק המחבר (מל"ט סי' ג'): "אכילה בסוכה בליל יום טוב הראשון, חובה. אפ"ל אכל כזית פת יצא י"ח, מכאן ואילך רשות, רצה לאכול סעודה, סועד בסוכה, רצה אינו אוכל כל ז' אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח. והוסיף הרמ"א: ולא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה, ויאכל קודם חצות לילה, ולא יאכל ביום מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתאבון, דומיא דאכילת מצה", ע"כ. הרי, שלומדים כל הני הל' שבילילה הראשונה חובה לאכול בסוכה, ובעינן ודאי לילה, ובעינן לאכול לתאבון, כולם נלמדים מגזירה שוה "ט"ו - ט"ז" מאכילת מצה.

וצ"ב מהו הקשר ביניהם, הרי מצות סוכה לא שייכא כלל למצות אכילת מצה.

ונראה לבאר, דידוע מה שאיתא בזהור שמצה הוא - "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה". שהמצה מורה על מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל כשיצאו ממצרים. וידועים דברי חז"ל בענין גודל מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל. דכתיב (שמות י"ג, ט): "וגם צדה לא עשו להם" וז"ל רבינו בחיי: "הגיד הכתוב מעלתם של ישראל, כי האמינו בה' ובמשה עבדו, ולא אמרו איך נצא אל המדבר הגדול והנורא בלא צידה. והנה זה גודל מדת הבטחון, וע"ז הקב"ה משבחם ע"י הנביא, הוא שאמר: זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", עכ"ל. וכתב הצ"ח (דריש מ"ג): "מצה הוא אות על הבטחון והאמונה, ומקרא כתוב זכרתי לך חסד וכו' ואין לך בטחון גדול מזה ששים רבוא הגברים לבד מנשים וטף, יצאו למדבר בלא צידה ומזון, ולא אמרו מה נאכל למחר", עכת"ד.

וא"כ י"ל, דכלל ישראל לא זכו לענני הכבוד, רק משום שבטחו בהשי"ת. [ע"י רש"י (דברים ג, ט) שמובאר כן להדיא, וכן בדברי הגר"א (אמונה והשגחה סי' יז)]. שהשגחת השי"ת תלוי גופא במדת הבטחון. וחזינן גודל מדת הבטחון בזה שיצאו למדבר ולא היו דואגים "מה יאכל למחר" - שכלל ישראל ידעו שהם הולכים לביתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ובבית זה, בודאי יהיה להם מה לאכול, שהשי"ת הוא "כל יכול" ויכול לפרנסם בין בדרכי הטבע, ובין בדרכים שהם למעלה מדרך הטבע. ומכח בטחון זה, זכו לענני הכבוד, שהיה מגין עליהם, שכך הוא אופן השגחת השי"ת עם הבוטחים בו. וא"כ מובן היטב מהו הקשר בין אכילת מצה ומצות סוכה, שעיקר הסיבה שזכו לענני הכבוד היה משום שבטחו בהשי"ת שיפרנסם במדבר מ' שנה, ולא היה דואגים "מה יאכל למחר". ומובן היטב דנלמד ההל' מהדדי.

הג הסוכות בחודש תשרי

ויש להוסיף עוד ליסוד זה. דהנה המפרשים הק' מדוע אנו עושים היו"ט של סוכות בחודש תשרי ולא בחודש ניסן. ות' בכמה וכמה אנפי. הגר"א (ש"ר ש"ס, ב, ד) תי', דכשחטאו כלל ישראל בחטא העגל נסתלקו מהם ענני הכבוד. כדכתיב (ש"ס, ג, ט): "עד שיפוח היום ונסו הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר". וז"ל התרגום: "ובזערות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון ואשתארו מפרסמן", ע"כ. ואחר שנתכפר להם חטא העגל ביום כיפור חזרו להם הענני הכבוד, וזה היה בחודש תשרי, וע"כ מטעם זה אנו עושים היו"ט בחודש תשרי ולא בחודש ניסן.

ונראה, שהטעם שנסתלקו העננים בחטא העגל אינו סתם עונש, רק דזהו השגחת השי"ת עם הבוטחים בו, ומאחר שכלל ישראל לא בטחו בהשי"ת והאמינו שיש כח אחר, שזהו מהותו של ע"ז שמאמין שיש כח אחר, משום הכי נסתלקו ענני הכבוד, ולא זכו עוד לאותו שמירה של העננים. וכיון שחזרו כלל ישראל בתשובה, ותיקנו הך חטא, זכו שענני הכבוד חזרו. זהו מהותו של מדת הבטחון, כפי השיעור שפונה להשי"ת זהו השיעור שזוכה להשגחתו - וזהו מה שאנו צריכין ללמוד מחג הסוכות - להיות בוטחים בהשי"ת באמת!